

Klemens Stróżyński

Praktyka ewaluacji w szkole

Poradnik dyrektora

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa



ABC

a Wolters Kluwer business

Warszawa 2011

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
Rozdział 1. Analiza efektów kształcenia w szkole – wyniki egzaminów	9
1.1. Ograniczenia merytoryczne analizy wyników egzaminów	10
1.2. Ograniczenia metodologiczne analizy wyników egzaminów	14
1.3. Możliwości i przykłady analizy wyników egzaminów	24
1.4. Szkodliwy wpływ procedur egzaminacyjnych na ocenianie szkolne	49
1.5. Analiza wyników egzaminów z wykorzystaniem EWD	52
Rozdział 2. Analiza efektów kształcenia w szkole – ocenianie wewnątrzszkolne	58
2.1. Stosowanie testów w celu diagnozy osiągnięć uczniowskich	61
2.2. Test polonistyczny „Nietypowa lekcja”	63
2.3. Analiza dydaktyczna wyników testu.....	80
2.4. Stosowanie testów dla diagnozy przyrostu wiedzy ucznia.....	84
2.5. Test polonistyczny „Dwie mapy”	85
2.6. Analiza postępów uczniów w świetle wyników testu	100
Rozdział 3. Analiza efektów kształcenia przy stosowaniu w szkole oceniania kształtującego	103
3.1. Co to jest ocenianie kształtujące, jego wady i zalety	104
3.2. Pozycja efektów kształcenia w systemie wartości oceniania kształtującego ...	113
3.3. Wyniki egzaminów a ocenianie kształtujące	115
Rozdział 4. Pułapki interpretacji danych	118
4.1. Jakość zbieranych różnymi metodami informacji ewaluacyjnych.....	121
4.2. Pozorne zależności przyczynowe w raportach ewaluacyjnych	126
4.3. Problem jawności informacji	130
Rozdział 5. Projektowanie ewaluacji w szkołach w praktyce – mocne i słabe strony	136
5.1. Projekt ewaluacji pracy zespołów przedmiotowych	137
5.2. Projekt ewaluacji funkcjonowania punktowego systemu oceniania.....	141
5.3. Projekt ewaluacji działań dla wyrównywania szans edukacyjnych	149
Zakończenie	153
Bibliografia komentowana	159

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
Rozdział 1. Analiza efektów kształcenia w szkole – wyniki egzaminów	9
1.1. Ograniczenia merytoryczne analizy wyników egzaminów	10
1.2. Ograniczenia metodologiczne analizy wyników egzaminów	14
1.3. Możliwości i przykłady analizy wyników egzaminów	24
1.4. Szkodliwy wpływ procedur egzaminacyjnych na ocenianie szkolne	49
1.5. Analiza wyników egzaminów z wykorzystaniem EWD	52
Rozdział 2. Analiza efektów kształcenia w szkole – ocenianie wewnątrzszkolne	58
2.1. Stosowanie testów w celu diagnozy osiągnięć uczniowskich	61
2.2. Test polonistyczny „Nietypowa lekcja”	63
2.3. Analiza dydaktyczna wyników testu.....	80
2.4. Stosowanie testów dla diagnozy przyrostu wiedzy ucznia.....	84
2.5. Test polonistyczny „Dwie mapy”	85
2.6. Analiza postępów uczniów w świetle wyników testu	100
Rozdział 3. Analiza efektów kształcenia przy stosowaniu w szkole oceniania kształtującego	103
3.1. Co to jest ocenianie kształtujące, jego wady i zalety	104
3.2. Pozycja efektów kształcenia w systemie wartości oceniania kształtującego ...	113
3.3. Wyniki egzaminów a ocenianie kształtujące	115
Rozdział 4. Pułapki interpretacji danych	118
4.1. Jakość zbieranych różnymi metodami informacji ewaluacyjnych.....	121
4.2. Pozorne zależności przyczynowe w raportach ewaluacyjnych	126
4.3. Problem jawności informacji	130
Rozdział 5. Projektowanie ewaluacji w szkołach w praktyce – mocne i słabe strony	136
5.1. Projekt ewaluacji pracy zespołów przedmiotowych	137
5.2. Projekt ewaluacji funkcjonowania punktowego systemu oceniania.....	141
5.3. Projekt ewaluacji działań dla wyrównywania szans edukacyjnych	149
Zakończenie	153
Bibliografia komentowana	159

WSTĘP

Popularność wydanej w lutym roku 2010 książki o ewaluacji wewnętrznej w szkole¹, właściwie do tego momentu jedynej ujmującej całościowo to zagadnienie (według rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 października 2009 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego) publikacji, skłoniła autora i wydawcę do opublikowania niniejszej pozycji.

Rok, który upłynął od opublikowania pierwszej książki, dał możliwość rozpoznania potrzeb dyrektorów w zakresie ewaluacji – potrzeb ujawnionych podczas licznych szkoleń i spotkań seminaryjnych, w których autor brał udział. Wśród tych potrzeb na czoło wysuwała się analiza efektów kształcenia w rozmaitych konfiguracjach i przy różnych uwarunkowaniach. Dlatego problem ten zajmuje tak dużą część tego poradnika.

Owa analiza efektów kształcenia jest zagadnieniem trudnym i wymagającym połączenia kompetencji czysto ewaluacyjnych (więc w znacznej mierze socjologicznych) i pedagogicznych (więc często obcych socjologom). Jeżeli bowiem wiele tematów zakotwiczonych w wymaganiach państwowych wobec szkół jest bliskich socjologowi i można dla tych zagadnień zbudować projekty ewaluacji bez znajomości szkoły „od środka”, o tyle problem analizy efektów kształcenia wymaga wysokich kompetencji pedagogicznych, poza wiedzą czysto metodologiczną.

W niniejszej publikacji znalazły się między innymi także fragmenty tekstów poświęconych ewaluacji, które ukazały się na łamach miesięcznika „Dyrektor Szkoły” jako reakcja na popularność tematyki ewaluacyjnej w pierwszym roku obowiązywania nowego rozporządzenia o nadzorze pedagogicznym.

Dążenie do jak najszerszego uwzględnienia praktyki ewaluacji wewnętrznej wyraża się również poprzez zaprezentowanie w książce i komentowanie projektów badań ewaluacyjnych, które powstały w szkołach. Owe komentarze

¹ K. Stróżyński, *Prowadzenie ewaluacji w ramach nadzoru pedagogicznego. Poradnik dyrektora szkoły*. Warszawa 2010.

zawarte w ostatnim rozdziale niosą określoną wiedzę powiązaną z praktyką, ale w intencji autora powinny pokazywać również zwyczaj dyskusowania projektów jako procedurę w zasadzie obowiązkową. Obowiązkową z merytorycznego punktu widzenia, bo nie jest to nakazane żadnymi aktami prawnymi.

Tak więc pozycja, którą Czytelnik trzyma w ręku, jest w istocie dalszym ciągiem publikacji wydanej rok wcześniej, kontynuacją rozwijającą i wzbogacającą opublikowane w tamtej książce wskazówki, ale i – co ważne – zakładającą znajomość przez Czytelnika zawartej tam wiedzy metodologicznej i terminologii. Bez tej znajomości niniejsza publikacja nie będzie mogła być w pełni wykorzystana.

Na płycie CD dołączonej do tego poradnika Czytelnik znajdzie, także w postaci plików edytowalnych (umożliwiających przerabianie i dostosowywanie do własnych potrzeb) wszystkie narzędzia badawcze tu omawiane i prezentowane. Są to oba testy polonistyczne, każdy w dwóch wersjach, z pełnym tak zwanym podręcznikiem testowania oraz arkusz kalkulacyjny z wpisanymi danymi egzaminacyjnymi, analizowanymi w tekście. Arkusz można wykorzystać według własnego pomysłu, do innych obliczeń służących analizowaniu danych egzaminacyjnych.

————— Rozdział 1 —————

ANALIZA EFEKTÓW KSZTAŁCENIA W SZKOLE – WYNIKI EGZAMINÓW

W załączniku do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 października 2009 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego², na początku wykazu wymagań wobec szkół znalazło się sformułowanie: „Analizuje się wyniki sprawdzianu, egzaminu gimnazjalnego, egzaminu maturalnego i egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe”. Dla poziomu wymagań podstawowych (oznaczonego jako D) określono **cel**: „Wyniki sprawdzianu i egzaminów są analizowane w celu poprawy jakości pracy szkoły lub placówki” oraz pożądane **zastosowanie** owej analizy: „W szkole lub placówce są wdrażane wnioski z analizy wyników sprawdzianu i egzaminów”. Dla poziomu wymagań pełnych (oznaczonego jako B) wskazano ogólnie **sposób** owej analizy: „Do analizy wyników sprawdzianu i egzaminów wykorzystuje się różnorodne metody analizy wyników” oraz **skutek**: „Wdrażane w szkole lub placówce wnioski z analizy wyników sprawdzianu i egzaminów przyczyniają się do wzrostu efektów kształcenia”.

Obowiązek analizowania wyników egzaminów zewnętrznych figurował w dokumentach oświatowych od lat i można by w związku z tym założyć, że jest to umiejętność znana wszystkim zainteresowanym. Otóż moje doświadczenia, poparte oczekiwaniami szkoleniowymi szkół, są inne. Analiza wyników egzaminów zewnętrznych jest piętą achillesową rad pedagogicznych. Dlaczego?

Otóż, abstrahując na razie od umiejętności analitycznych nauczycieli, trzeba ujawnić pewne założenia przyjmowane powszechnie i podświadomie, zatem bezrefleksyjnie:

1. Wyniki egzaminów zewnętrznych rzeczywiście są miernikiem jakości pracy szkoły, a przynajmniej o tej jakości świadczą w sposób istotny.

² Dz. U. Nr 168, poz. 1324.

2. Wyniki egzaminów da się sensownie analizować we wszystkich szkołach.
3. Wyniki owej analizy dają (w zasadzie zawsze) wnioski umożliwiające ulepszenie pracy szkoły.

Zanim pokażę pewne metody analizowania wyników egzaminów, postaram się wykazać, że owe założenia są nieuprawnione.

1.1. Ograniczenia merytoryczne analizy wyników egzaminów

Wcześniej wskazałem, iż obowiązek analizowania wyników egzaminów był od lat wpisany w prawo oświatowe i ten stan rzeczy utrzymano. Zapisy w obowiązującym obecnie rozporządzeniu MEN odnośnie do analizy wyników egzaminacyjnych są na pewno bardziej wartościowe niż we wcześniejszych aktach prawnych – ponieważ wyraźnie sugerują, że chodzi nie o sam wynik, ale o jego analizę. Nie znaczy to jednak, że zapisy te są idealne; dodatkowo sugerują, że wynik egzaminacyjny świadczy o jakości pracy szkoły. Każą zwracać uwagę na owe wyniki, stwarzają nawet (choć nie to jest intencją prawnodawcy) presję wyniku.

Na temat wyników egzaminów zewnętrznych i samego wpływu owych egzaminów na pracę szkoły pisze Jan Amir Fazlagić³:

„Z raportu OECD wynika, że **egzaminy zewnętrzne nie służą innowacyjności**. (...) Z badań [w USA] wynikało, że zastosowanie egzaminów zewnętrznych nie wpłynęło na poprawę wyników uczniów w szkołach objętych programem NAS.” [„New American Schools”]

„Z doświadczeń amerykańskich wynika, że dyrektorzy szkół, które osiągają bardzo słabe wyniki, odczuwają bardzo silną presję i w związku z tym chcą jak najszybciej wykazać się poprawą wyników uczniów, a nie zwracają uwagi na ogólne standardy edukacyjne.” [czyli na wartości pedagogiczne i skutki długofalowe]

Myślenie Fazlagicia o zarządzaniu jest od dawna bliskie mojemu. Fazlagić bardzo trafnie wskazuje, że istotą kształcenia szkolnego w wieku XXI będzie

³ J. Fazlagić, *Innowacyjne zarządzanie szkołą*, Dyrektor Szkoły 2010, nr 1, Niezbędnik Dyrektora, s. 21.

kształtowanie innowacyjności i nastawienie na uczynienie ucznia sposobnym do rozwiązywania problemów⁴. Zdaniem Fazlagicia egzaminy zewnętrzne, zamiast promować rozwiązywanie problemów, przyuczają do konformizmu, ponieważ wynik egzaminacyjny ucznia jest w istocie miarą jego sprawności odgadywania intencji budowniczych zadań, odkrywania klucza odpowiedzi.

Presja wyniku, o której pisze Fazlagić i z którą mamy do czynienia również w Polsce już od samego początku wprowadzenia systemu egzaminów zewnętrznych, nie dotyczy tylko instytucji mniej przygotowanych merytorycznie, jak organy prowadzące szkoły, o czym pisałem już w roku 2005 na stronach internetowych Centralnej Komisji Egzaminacyjnej: „Bywało, że na podstawie średniego wyniku egzaminacyjnego naiwnie interpretowanego organy prowadzące placówki podejmowały decyzje bardzo ważne, aż do decyzji o likwidacji placówki włącznie”⁵.

Wyniki szerokich i solidnych badań naukowych przeprowadzonych niedawno wskazują, iż wyniki egzaminów zewnętrznych w niewielkim stopniu zależą od szkoły: od sposobu zarządzania, stosowanych tam metod nauczania i środków dydaktycznych, organizacji zajęć i innych czynności podejmowanych w ramach kształcenia. Skoro tak, to analiza wyników egzaminów najczęściej nie może dać użytecznych wniosków dla takiej zmiany kształcenia, która będzie pożyteczna dla uczniów. Ale po kolei.

Przeprowadzone w maju i czerwcu 2006 r. przez Pentor Research International badania gimnazjalistów – uczniów kończących obowiązkowy etap edukacji, przy współudziale Europejskiego Funduszu Społecznego, były jednym z największych polskich projektów badawczych dotyczących edukacji w ostatnim dziesięcioleciu. Badaniem zostały objęte 94 szkoły, wylosowane zgodnie z przyjętą metodologią badań. Stosowano głównie kwestionariusze (ankietowe, wywiadów oraz testów psychologicznych) oraz wykorzystywano dane z istniejących baz danych. Zebrane dane analizowali, interpretowali i formułowali wnioski najwybitniejsi w Polsce badacze edukacji: Jerzy Marek, Maciej Jakubowski, Konrad Ł. Czapiewski, Przemysław Śleszyński, Renata

⁴ Por. K. Stróżyński, *Zadania praktyczne XXI wieku (w:) Diagnostyka edukacyjna. Teoria i praktyka. Wybór tekstów*, red. B. Niemierko, Materiały X Jubileuszowej Konferencji z cyklu „Diagnostyka edukacyjna”, Kraków 2004, s. 195–206.

⁵ K. Stróżyński, *Wykorzystanie wyników egzaminów zewnętrznych (w:) Biuletyn Badawczy EGZAMIN, Wykorzystanie wyników egzaminów zewnętrznych przez szkoły*, s. 10, www.cke.edu.pl.